

УДК 378.016:78.071

ГУ ЦЗІН

*аспірантка кафедри теорії та методики
музичної освіти, хорового співу і диригування факультету мистецтв
імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна*

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОКАЛЬНОГО СЛУХУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто структуру та специфіку вокального слуху майбутнього вчителя музичного мистецтва. Визначено місце співацької підготовки студентів у музично-професійному навчанні майбутніх учителів музики. Вокальний слух розглянуто як форму розвиненої музично-вокально-слухової культури, здатність сприймати, аналізувати та відчувати звучання співацького голосу, його технічні та художні можливості. З цієї позиції складну структуру даного феномена визначено важливими складовими, що охоплює взаємозв'язок наступних компонентів: мотиваційно-пізнавального, когнітивно-самооцінного, регулятивно-технологічного, креативно-виконавського. Підкреслено значення розвитку вокального слуху в процесі оцінювання рівнів професійності якості звучання співацького голосу.

Ключові слова: вокальний слух, співацька діяльність, вокально-педагогічний слух, вокально-слухові уявлення, компонентна структура.

Формування високодуховного, компетентного фахівця, здатного успішно виконувати професійні обов'язки, у великій мірі залежить від окреслення та реалізації шляхів сучасної фахової освіти. Доцільно зазначити, що вчитель стимулює інноваційний розвиток у соціальному житті, культурі, йому належить визначальна роль у творенні духовного і морального потенціалу країни, він готує нову інтелігентну еліту України, для якої характерні свобода мислення та певна критичність поглядів, яка має власну точку зору, сильну мотивацію діяльності, виявляє гідну поведінку, спрямовану на досягнення мети, розвивається, змінюється відповідно до тих змін, що відбуваються в житті суспільства. Такий підхід вимагає розв'язання проблеми зростання професійної культури вчителя, його здатності навчатися протягом усього життя, прагнути до самовдосконалення, бути кваліфікованим працівником відповідного рівня і профілю, компетентного, відповідального, що вільно володіє професією, здатного до ефективної роботи на рівні світових стандартів.

Особливої актуальності в цьому контексті набуває фахова підготовка майбутнього вчителя музики як зберігача й продовжувача національних традицій, головного генератора збагачення духовності й закладення основ художньої культури підростаючого покоління, вчителя-новатора, діяльність якого спрямована на самореалізацію творчого потенціалу особистості, визначення основних принципів і пріоритетів активної професійної позиції. Тому проблема формування вокального слуху майбутнього вчителя музичного мистецтва є вкрай важливою, адже вона забезпе-

чує вдосконалення особистості в інтелектуальній і професійній сферах, що вимагає більш ширшого теоретичного дослідження та практичного вирішення.

Розвиток вокального слуху майбутніх учителів музики як однієї з основних їх музичних здібностей процес складний та багатогранний. Цю проблему досліджують представники різних галузей науки: психології, соціології, фізіології, педагогіки, методики музичного виховання, естетики, мистецтвознавства. У фундаментальних науках з проблем музично-естетичного виховання широко висвітлені різні аспекти формування здібностей особистості засобами музики (О. Апраксина, Б. Асаф'єв, Л. Баренбойм, І. Бех, Л. Бочкар'єв, Є. Назайкінський, Б. Теплов, Т. Шевченко, Б. Яворський та ін.). На вирішення проблеми розвитку здібностей було спрямовано увагу відомих представників педагогіки та психології, а саме: К. Абульханова-Славська, Б. Асаф'єв, Л. Виготський, В. Медушевський, Б. Теплов, а також учених у галузі музичної освіти – Р. Аксьонова, О. Апраксина, М. Давидов, А. Козир, В. Орлов, К. Орф, Г. Падалка, Т. Плєсніна, В. Шульгіна та ін. На особливу увагу заслуговують роботи таких педагогів-музикантів, які розкрили сутність розвитку музично-вокальних здібностей, а саме: Н. Гребенюк, І. Назаренко, Д. Огороднов, В. Попов, О. Ростовський, М. Румер, О. Рудницька, Г. Струве та ін.

Аналіз досліджуваної проблеми в теорії та практиці вокально-хорової підготовки майбутніх учителів музики дозволив визначити, що основним фактором розвитку вокального слуху є психологічні відчуття голосового апарату. Вокальний

слух майбутнього вчителя музики можна вдосконалити шляхом поєднання м'язових і слухових відчуттів. Вібраційна чутливість м'язів є першою супутницею успішного розвитку вокального слуху. Розвинути, вдосконалити вокальний слух у майбутніх учителів музики можна лише поєднанням усіх цих факторів, адже правильно навчитися співати можна тільки маючи високо розвинутий вокальний слух [1, 23]. Отже, вокальний слух майбутнього вчителя музичного мистецтва – це здатність до аналітично-оцінного сприйняття вокально-хорового звучання, яке полягає у відчутті особливостей звучання цілого хору, його окремих партій, їх тембрових, динамічних, висотних та емоційних характеристик, манери звуковедення всіх співаків і окремих голосів.

З цієї позиції вокальний слух майбутнього вчителя музичного мистецтва, це здатність педагога-музиканта виконувати вокально-педагогічні дії на основі усвідомленого коригування власного вокально-виконавського процесу та забезпечення процесу якісного вокального розвитку вихованців на основі оволодіння вокально-теоретичними знаннями та комплексного усвідомленого вокально-слухового сприйняття [4, 93]. Тому всебічний розвиток вокального слуху в процесі співацько-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва є одним із найважливіших завдань навчального процесу.

Доцільно зауважити, що формування вокального слуху майбутніх учителів музики в процесі співацької діяльності не завжди зразу дає позитивну динаміку, адже вона може мати спочатку досить незначний вияв. Такий факт посилюється низкою причин об'єктивного і суб'єктивного характеру. До об'єктивних причин належать такі: педагогічний процес тривалий час досить успішно функціонує і без практичної педагогічної дії з формування вокального слуху; якщо учень або студент має бажання навчатися, він першим буде зацікавлений у результативній педагогічній взаємодії з учителем на формування певних додаткових якостей, що посприяють підвищенню рівня фахової підготовки.

Що ж стосується суб'єктивних причин, то з-поміж основних виокремлюємо: осмислення реальності розвитку певних додаткових якостей, що вплинуть на якість та кількісно будуть збагачувати особистість, адже суспільство висуває нові вимоги і до його учасників, зокрема, вчителів; уміння вчителем грамотно компонувати навчальну інформацію, організувати її осмислення, формувати висновки, що не будуть спрощувати процес навчання, а створювати умови для розвитку в учнів певної інформаційно-комунікативної

компетенції, що є вимогою сучасного освітнього середовища.

Визначення специфіки означеного феномена дозволило структурувати його відповідно до компонентного складу вокального слуху майбутніх фахівців, важливими складовими якого виступає взаємозв'язок наступних компонентів, а саме: мотиваційно-направленого, компетентнісно-інформаційного, креативно-виконавського. Визначення структури даного феномена пов'язано з обґрунтуванням методики підготовки до практичної педагогічної дії з формування вокального слуху як розвитку музично-вокальної культури слуху майбутніх учителів музики.

Мотиваційно-направлений компонент є важливим чинником активізації розвитку вокального слуху майбутнього вчителя музики, що передбачає стійку мотивацію до вдосконалення вокального слуху та стійке емоційно-позитивне ставлення до процесу вокального навчання, зацікавленість у вокально-виконавському саморозвитку для ефективної вокально-педагогічної діяльності. Передбачає стійку зацікавленість в удосконаленні вокального слуху та стійке емоційно-позитивне ставлення до процесу вокального навчання, зацікавленість у вокально-виконавському саморозвитку.

Цей компонент допомагає визначити: потребу майбутнього вчителя музики у фаховій самореалізації; систему ціннісних орієнтацій; професійну спрямованість, ознаками якої є мотиви вибору професії та задоволення нею; інтерес до спільної співацької діяльності; творчу спрямованість на особистісно-професійний саморозвиток засобами музичного мистецтва та взаємний розвиток суб'єктів педагогічної взаємодії. Формування вокального слуху майбутніх учителів музики потребує, перш за все, усвідомлення студентом мети цієї діяльності та формування на цій основі адекватних їй мотивів.

Розглядаючи мотиваційну сферу педагога-музиканта В.Яконюк визначає її як системотворчий фактор професійної діяльності, психологічну основу становлення творчої особистості та як обов'язкову умову ефективного фахового навчання й виховання майбутнього вчителя. Узагальнюючи мотиви виконавської та педагогічної діяльності В. Яконюк підкреслює, що виокремлюючи два напрямки: на професію (вчитель) й предмет (музичне (вокальне) мистецтво), їх треба об'єднати необхідним загальним елементом – музичною творчістю. Адже у процесі професійного становлення студентам необхідне повне осмислення перспективи творчості, інтересу не тільки до фахових дисциплін, а до всього процесу музичної творчості, адже виконавська та педагогічна орієнтація

майбутнього вчителя музики має єдину мотивацію у сфері музичної творчості [5, 39].

Комунікативно-інформаційний компонент містить значний масив теоретико-методичних знань (особливо акустично-фізіологічного характеру), що дозволяє виробити методичну обізнаність студентів в аспектах удосконалення вокального слуху в поєднанні зі специфікою вокального мислення. Цей компонент охоплює здатність майбутнього вчителя музики до адекватної самооцінки звучання власного голосу, оцінки власного виконання та виконання інших співаків на основі застосування засобів мультимедіа.

Професійна компетентність характеризується поєднанням теоретичних знань з практичною підготовленістю і включає здатність майбутнього фахівця здійснювати всі види фахової діяльності згідно з освітніми стандартами напряму і спеціальності; комунікативну готовність, володіння вокальною мовою; вміння користуватися комп'ютерною технікою та іншими засобами зв'язку та інформації, знання психології та етики спілкування; уміння орієнтуватися в нестандартних умовах і ситуаціях; аналізувати проблеми, розробляти план дій, бути готовим до його реалізації та відповідальності за виконання; усталене, свідоме, позитивне ставлення до своєї професії; прагнення до постійного особистісного і фахового вдосконалення; застосування різноманітних активних форм навчання і виховання, спрямованих на підвищення особистісних якостей відповідно до змісту особистісно творчого структурного компонента професійної культури фахівця.

Компетентісне володіння засобами музичного мистецтва потребує від вчителя музичного мистецтва бути мудрим наставником для молоді, спроможним наблизити учня до глибокого та радісного сприймання найкращих творів музичного мистецтва. Вона не зводиться ні до знань, ані до навичок; бути компетентним, не означає бути вченим, чи освіченим. Крім цього необхідно володіти компетенціями, адже саме вони породжують вміння, які дозволяють фахівцю бути більш підготовленим до дії в специфічних ситуаціях. До загальних компетенцій відноситься здатність та готовність самостійно навчатися, розмірковувати, шукати, діяти, співпрацювати. Найчастіше компетентність учителя музики розуміється як обізнаність, відповідальність, здатність досягати мети. Компетенція є багатоаспектним і динамічним поняттям, адже змінюється суспільство, соціальні умови, виникає необхідність у зміні складових компетенції, тобто знань, умінь і соціального досвіду. Отже, компетентісно-інформаційний компонент охоплює комплексне засвоєння знань та

способів практичної (виконавської) діяльності, орієнтує майбутнього вчителя музичного мистецтва до співацької діяльності, яка спрямована на досягнення практичних результатів, реалізацію здобутих знань.

Креативно-виконавський охоплює удосконалення вокальних навичок студентів на основі вокальної аналітики та дії пов'язаної з представленням підготовленого вокального твору для широкої аудиторії слухачів. Цей компонент містить професійну культуру вчителя, його педагогічний такт як стиль поведінки у взаєминах із колегами, учнями та їх батьками, в якому одночасно поєднуються вимогливість і чуйність, справедливість і гуманність, витримка, оптимізм та інші якості його особистості.

На думку А. Козир, значення емпатійності в музично-творчій діяльності керівника співацького колективу величезне, адже емпатія – це співпереживання, розуміння будь-якого почуття – гніву, печалі, радості, яке переживає інша людина, і відповідний вияв свого розуміння цих почуттів. Без цього співпереживання неможливе якісне художньо-музичне виконання хорових творів. Здібність до емпатії проявляється у тому, що вчитель музичного мистецтва під час підготовки до занять ніби стає у позицію учня та відбирає те, що йому цікаво та доступно; тим самим учитель передбачає труднощі сприйняття навчального матеріалу, наперед осмислює можливу допомогу, проходить сам той шлях відкриття нового, який потрібно буде подолати школярам. Більше того, побачивши, як старанно працює вчитель, як він вболіває за мистецьку справу, учень сам починає співпереживати ті ж самі почуття [2, 256].

Доцільно зазначити, що найвищим етапом становлення творчого сприйняття музичних творів майбутнім учителем музики у процесі виконавсько-інтерпретаційної діяльності є детермінований етап, що знаходиться у залежності від актуалізації психологічної реальності буття внутрішнього світу людини в художньо-музичній реальності твору мистецтва. Тому діяльнісно-творчий підхід вимагає від педагога спеціальних зусиль, спрямованих на скрупульозний підбір і організацію творчої діяльності студентів спрямовану на самопізнання, що дозволить, у свою чергу, передбачити вироблення у них умінь цілеспрямовано планувати, організовувати, регулювати, контролювати, аналізувати й оцінювати результативність творчої діяльності [3, 138]. Творчий підхід спонукає до орієнтації мети, змісту, форм та методів навчання на творчий розвиток особистості, адже творче зростання фахівця знаходиться у прямій залежності від постійного вироблення у

нього навичок практичної діяльності, котрі активно розвиваються у процесі продуктивних систематичних інструментальних занять.

Критеріями формування вокального слуху майбутнього вчителя музики у процесі фахової діяльності нами визначено: ступінь сформованості позитивного ставлення до вдосконалення вокального слуху – основи вокального розвитку; ступінь

удосконалення вокального слуху в процесі роботи над вокально-хоровим твором (на заняттях постановки голосу та заняттях музично-теоретичного циклу); міра здатності до об'єктивного слухового оцінювання якостей вокального виконання; ступінь удосконалення вокальної культури слуху на основі аналізу вокально-виконавських якостей майбутнього вчителя музики.

Список використаних джерел

1. Емельянов В.В. Развитие голоса: Координация и тренинг / Виктор Вадимович Емельянов. – СПб. : Изд-во Лань, 2000. – 190 с.
2. Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] / А.В.Козир. – К.: НПУ імені М.Драгоманова, 2008. – 378 с.
3. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К.: Освіта Україна, 2008. – 274 с.
4. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика розвитку співацького голосу: [навч.-метод. посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу] / Юрій Євгенович Юцевич. – К. : ІЗМИ, 1998. – 160 с.
5. Яконюк В.Л. Музыкант. Потребность. Деятельность. / В.Л.Яконюк. – Минск, 1993. – С. 19-55.

References

1. Yemel'yanov V.V. Razvitiye golosa: Koordinatsiya i trening / Viktor Vadimovich Yemel'yanov. – SPB. : Izd-vo Lan', 2000. – 190 s.
2. Kozyr' A.V. Professional'noye masterstvo uchiteley muzyki: teoriya i praktika formirovaniya v sisteme mnogourovnevoogo obrazovaniya: [monografiya] / A.V.Kozir. – M. : NPU imeni Dragomanova, 2008. – 378 s.
3. Padalka G.M. Pedagogika iskusstva (Teoriya i metodika prepodavaniya khudozhestvennykh distsiplin) / Galina Nikitichna Padalka. – M. : Obrazovaniye Ukrainy, 2008. – 274 s.
4. Yutsevich YU.Ye. Teoriya i metodika razvitiya pevcheskogo golosa: [ucheb. posobiye dlya prepodavateley i studentov khudozhestvennykh uchebnykh zavedeniy, uchiteley shkol raznogo tipa] / Yuriy Yevgen'yevich Yutsevich. – M.: izmu, 1998. – 160 s.
5. Yakonyuk V.L. Muzykant. Potrebnost'. Deyatel'nost'. / V.L.Yakonyuk. – Minsk, 1993. – S. 19-55.

Гу Цзин. Структурные особенности вокального слуха будущих учителей музыкального искусства

В статье рассмотрена структура и специфика вокального слуха будущего учителя музыкального искусства. Определено место певческой подготовки студентов в музыкально-профессиональном обучении будущих учителей музыки. Вокальный слух рассмотрено как форму развитой музыкально-вокально-слуховой культуры, способность воспринимать, анализировать и чувствовать звучание певческого голоса, его технические и художественные возможности. С этой позиции сложную структуру данного феномена определено важными составляющими, охватывающая взаимосвязь следующих компонентов: мотивационно-познавательного, когнитивно-самооценочной, регулятивно-технологического, креативно-исполнительного. Подчеркнуто значение развитию вокального слуха в процессе оценки уровней профессионализма качества звучания певческого голоса.

Ключевые слова: вокальный слух, певческая деятельность, вокально-педагогический слух, вокально-слуховые представления, компонентная структура.

Gu Jing. Structural features of the vocal hearing of future teachers of musical art

The article deals with the structure and specificity of the vocal hearing of the future teacher of musical art. The place of singing students' training in musical and professional training of future music teachers is determined. Vocal hearing is considered as a form of developed musical-vocal-auditory culture, the ability to perceive, analyze and feel the sound of the singing voice, its technical and artistic capabilities. From this position, the complex structure of this phenomenon is determined by important components, encompassing the interrelationship of the following components: motivational-cognitive, cognitive-self-valued, regulatory-technological, creative-executive. The importance of the development of vocal hearing in the process of assessing the levels of professionalism in the quality of the sound of the singing voice is underlined.

Key words: vocal rumor, singing activity, vocal-pedagogical hearing, vocal-auditory representations, component structure.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2018